

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

“ ” 2016 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ

спеціальність (напряом) 6.040104 Географія

спеціалізація _____

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2016/2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

« 29 » серпня 2016 року, протокол № 13

Розробник програми: К. Ю. Сегіда, к. геогр. н., доцент кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол № 1 від « 29 » серпня 2016 р.

Завідувач кафедри

Л. М. Немець (Немець Л. М.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

« 29 » серпня 2016 р.

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 10 від « 29 » серпня 2016 р.

Голова методичної комісії

О. О. Жемеров (Жемеров О. О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

« 29 » серпня 2016 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Географія населення з основами демографії» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалаврів за напрямом 6.040104 – Географія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів теоретичних знань про основи демографії і географії населення, практичних знань про демографічну інформацію та способи її обробки; практичних навичок розрахунку демографічних коефіцієнтів та їх аналізу, сформуванню уявлення про просторові та часові особливості демографічних процесів в світі та Україні, їх причини та наслідки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- вивчити теоретичні та методологічні засади географії населення та демографії;
- проаналізувати концепції, що існують в геодемографії;
- визначити методичний інструментарій географії населення задля обробки і аналізу демографічних даних, прогнозування демографічного розвитку;
- показати роль природного середовища в розміщенні населення та вплив на геодемографічні процеси;
- вивчити регіональні та часові особливості демографічних процесів у світі;
- визначити ключові демографічні проблеми України, їх причини та територіальні особливості.

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Кількість годин – 108.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
5-й	4, 5-й
Лекції	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські	
32 год.	4 год.
Лабораторні	
год.	год.
Самостійна робота	
16 год.	70 год.
Індивідуальне завдання:	
28 год.	28 год.

1.6. Заплановані результати навчання:

- розуміння сутності та місця географії населення та демографії в системі географічних наук та її зв'язки з іншими науками; місця в системі наук та її зв'язок з суспільною географією;
- вміння розрізняти предмет вивчення демографії та географії населення; виявляти закономірності розвитку досліджень демографії та географії населення;
- вміння аналізувати характер впливу технологічних укладів та способів ведення господарства на розвиток населення на етапах розвитку суспільства;
- знання про особливості розвитку демографічних процесів на різних етапах історичного розвитку; роль природно-географічних чинників в формуванні населення та демографічних процесах; поняття про структуру та рух населення; системи розселення та особливості розміщення населення світу та окремих регіонів;
- вміння визначати вплив природно-географічних факторів на демографічні процеси; виявляти вплив природних умов на особливості розселення населення та формування й розвиток систем розселення;
- володіння методами геодемографічних досліджень, застосування математико-статистичних методів для відбору, обробки та аналізу демографічної інформації;
- вміння аналізувати демографічні процеси у світі та в окремих регіонах і країнах;
- розуміння проблем досліджень в галузі географії населення в Україні.

3. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Демографічна складова географії населення

Тема 1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії»

Лекція 1. Географія населення в системі суспільно-географічних наук. Предмет, задачі та структура географії населення. Місце географії населення в системі географічних та суспільних наук. Схеми структуризації географії населення. Демографія та її зв'язок із географією населення. Роль та задачі демографії як суспільної науки.

Лекція 2. Джерела демографічної інформації. Методи дослідження демографії. Перепис населення. Наукові принципи та етапи проведення перепису. Поточний облік та реєстри населення. Вибіркові дослідження та інші джерела інформації про населення.

Лекція 3. Населення світу. Чисельність та розміщення. Етнічний, національний та релігійний склад населення. Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення. Регіональні особливості, причини та чинники розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією. Поняття складу населення. Класифікація його за етнічними, національними та релігійними ознаками. Передумови становлення та розвитку їх. Визначення територіальних особливостей.

Тема 2. Відтворення населення

Лекція 4. Народжуваність населення як головна рушійна демографічного розвитку. Поняття народжуваність населення з позиції різних наук. Рівень народжуваності, коефіцієнт народжуваності та інші спряжені поняття. Визначення головних факторів впливу на народжуваність, виявлення історичних особливостей зміни даного процесу, аналіз сучасних новітніх тенденцій. Виявлення територіальних особливостей та їх аналіз.

Лекція 5. Смертність та тривалість життя як демографічні категорії. Визначення понять «смертність» та «тривалість життя». Структура смертності та її еволюція в часі. Причини смертності. Тривалість життя як індикатор суспільного розвитку. Виявлення територіальних особливостей.

Лекція 6. Відтворення населення. Концепція демографічного переходу. Демографічні коефіцієнти. Визначення поняття «відтворення населення» (природний рух). Концепція демографічного переходу. Демографічні коефіцієнти. Режими відтворення населення. Аналіз спеціальних показників, що характеризують народжуваність та смертність. Історичні типи відтворення населення. Демографічні революції та їх зміст. Демографічний вибух.

Лекція 7. Віковий та статевий склад населення. Шлюбно-сімейна структура населення. Вікова та статева структура населення. Залежність вікової структури населення від типу відтворення населення. Статєво-вікові піраміди, їх порівняльний аналіз. Визначення понять «шлюбність» і «розлучуваність». Вплив шлюбності та розлучуваності на процеси природного руху населення. Демографічний аналіз шлюбності та розлучуваності. Сім'я та її життєвий цикл. Типи сімейних організацій та сімей. Сімейний склад населення.

Лекція 8. Демографічні коефіцієнти та їх стандартизація. Демографічне прогнозування: сутність, методи, етапи. Задачі демографічного прогнозування. Класифікація демографічних прогнозів. Методи оцінки чисельності населення на майбутнє.

Розділ 2. Географічна складова географії населення

Тема 1. Заселення і розселення населення в світі.

Лекція 9. Теоретико-методологічні основи дослідження розселення населення, системи розселення. Поняття, форми і види розселення населення. Урбанізація, субурбанізація; агломераційні процеси. Системи розселення. Основні показники для аналізу розміщення населення.

Лекція 10. Особливості розселення населення в світі. Часові та регіональні особливості урбанізації та агломераційних процесів. Особливості головних світових агломерацій, мегаполісів, мегалополісів, світових міст.

Лекція 11. Розселення населення України. Щільність, концентрація населення України та її регіонів. Динаміка та регіональні особливості урбанізації. Найбільші агломерації та їх характеристика. Проблеми розселення населення України.

Тема 2. Особливості вивчення міграції населення та її соціально-економічна обумовленість

Лекція 12. Методологічні і методичні питання вивчення міграцій населення Найважливіші міграції населення в світі. Міграції населення та їх класифікація. Демографічний підхід при вивченні міграції населення. Демографічний аналіз міграції населення. Особливості сучасних міграцій населення у світі. Демографічна і міграційна політика.

Лекція 13. Географія міграцій населення в Україні. Соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів. Розвиток сім'ї, народжуваність, здоров'я, смертність і тривалість життя населення України. Міграційні процеси в Україні. Старіння населення. Регіональна диференціація демографічної ситуації

Лекція 14. Соціально-економічний склад населення. Трудові ресурси та економічно активне населення. Старіння населення, зайнятість та безробіття. Концепція демографічного переходу. Регіональна диференціація соціально-економічного складу населення.

Тема 3. Моделювання населення

Лекція 15. Глобальні проблеми населення світу. Зростання чисельності населення світу та глобальні проблеми пов'язані з ним. Гіпотеза Томаса Мальтуса. Модель Денніса Медоуза. Шляхи вирішення глобальних демографічних проблем.

Лекція 16. Моделювання населення та демографічна політика. Побудова моделей населення світу. Типи і види заходів демографічної політики, територіальні особливості.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ 1. Демографічна складова географії населення												
Тема 1.1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії»	16	6	6			4	13	1				12
Тема 1.2. Демографічна складова розвитку населення	22	10	10			2	19	1	2			16
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>38</i>	<i>16</i>	<i>16</i>			<i>6</i>	<i>32</i>	<i>2</i>	<i>2</i>			<i>28</i>
Розділ 2. Географічна складова географії населення												
Тема 2.1. Територіальна організація населення	16	6	6			4	13	1				12
Тема 2.2. Особливості вивчення міграції	16	6	6			4	18	1	1			16

населення та її соціально-економічна обумовленість												
Тема 2.3. Моделювання населення	12	4	4			4	17	2	1			14
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>42</i>	<i>16</i>	<i>16</i>			<i>12</i>	<i>48</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>42</i>
Індивідуальне завдання						28					28	
Усього годин	108	32	32			44	108	6	4			70

4. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Географія населення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії населення	2
2	Джерела демографічної інформації	2
3	Населення світу: заселення, розселення, динаміка чисельності. Склад населення та його територіальна диференціація	2
4	Теоретичні питання відтворення населення	2
5	Часові та регіональні особливості відтворення населення світу. Чинники та наслідки територіальної диференціації	2
6	Часові та регіональні особливості відтворення населення України. Чинники та наслідки територіальної диференціації	2
7	Теоретичні питання дослідження складу та структури населення. Часові та регіональні особливості складу та структури населення світу. Чинники та наслідки територіальної диференціації. Часові та регіональні особливості складу та структури населення України. Чинники та наслідки територіальної диференціації	2
8	Демографічні коефіцієнти та їх стандартизація.	2
9	Демографічне прогнозування	2
10	Теоретичні питання дослідження розселення населення	2
	Часові та регіональні особливості розселення населення в світі. Світові міста, агломерації, урбанізація. Чинники та наслідки територіальної диференціації.	2
11	Часові та регіональні особливості розселення населення в Україні. Чинники та наслідки територіальної диференціації.	2

12	Теоретичні питання дослідження міграції населення	2
13	Часові та регіональні особливості міграції населення в світі. Чинники та наслідки територіальної диференціації. Сучасні проблеми міграції населення.	2
14	Часові та регіональні особливості міграції населення в Україні. Чинники та наслідки територіальної диференціації.	2
15	Часові та регіональні особливості соціально-економічної структури населення в світі. Чинники та наслідки територіальної диференціації. Часові та регіональні особливості соціально-економічної структури населення в Україні. Чинники та наслідки територіальної диференціації.	2
16	Глобальні проблеми населення. Моделювання населення регіонів світу. Соціально-демографічна та міграційна політика. Моделювання населення регіонів України. Соціально-демографічна та міграційна політика.	2
<i>Разом</i>		32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Опрацювання теми: «Головні ідеї німецької антропогеографії. Французька школа географії людини», опитування в рамках практичного заняття	1
2	Опрацювання теми: «Діяльність ООН у вивченні та статистичному обліку населення світу», опитування в рамках практичного заняття	1
3	Опрацювання теми: «Концепція демографічних переходів. Поняття про перший та другий демографічний перехід. Аналіз робіт», опитування в рамках практичного заняття	1
4	Опрацювання теми: «Демографічні революції. Демографічний потенціал», опитування в рамках практичного заняття	1
5	Опрацювання теми: «Соціально-економічні фактори, що впливають на розвиток демографічних процесів», опитування в рамках практичного заняття	1
6	Опрацювання теми: «Сучасні тенденції шлюбності та розлучуваності. Аборти як демографічне явище»,	1

	опитування в рамках практичного заняття	
7	Опрацювання теми: «Проблеми сім'ї в сучасному суспільстві. Проблеми сім'ї в Україні», опитування в рамках практичного заняття	1
8	Опрацювання теми: «Комп'ютерне моделювання населення», опитування в рамках практичного заняття	1
9	Опрацювання теми: «Основні тенденції розвитку населення світу», опитування в рамках практичного заняття	1
10	Опрацювання теми: «Характеристика світових міст», опитування в рамках практичного заняття	1
11	Опрацювання теми: «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: правове забезпечення та основні положення. Відповідність адміністративно-територіального устрою існуючій системі розселення», опитування в рамках практичного заняття	1
12	Опрацювання теми: «Особливості міграцій населення окремих країн світу», опитування в рамках практичного заняття	1
13	Опрацювання теми: «Особливості міграційної політики окремих країн світу. Законодавче забезпечення міграції населення», опитування в рамках практичного заняття	1
14	Опрацювання теми: «Українська діаспора як результат еміграції: етапи її формування», опитування в рамках практичного заняття	1
15	Опрацювання теми: «Проблеми зайнятості та безробіття. Показники структурних зрушень», опитування в рамках практичного заняття	1
16	Опрацювання теми: «Глобальні проблеми народонаселення. Регіональна демографічна політика в Україні», опитування в рамках практичного заняття	1
<i>Разом</i>		8

6. Індивідуальне завдання

Комплексна практична робота «Геодемографічна характеристика регіону»
(регіоном може виступати країна, адміністративно-територіальний регіон країни, район області)

**РОЗГОРНУТИЙ ЗМІСТ
ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ КОМПЛЕКСНОЇ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ**

ВСТУП	обґрунтування актуальності теми дослідження мета та задачі роботи об'єкт та предмет дослідження методи дослідження джерела інформації структура роботи
Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ	
1.1. Особливості заселенсько-розселенських процесів. Чисельність населення	Динаміка чисельності населення + показники + графіки, піраміди + аналіз
1.2. Структура населення	Структура населення + показники + графіки, піраміди + аналіз
1.3. Трудові ресурси та ринок праці	Чисельність економічно активного населення, основні види (структура) зайнятості, динаміка показників зайнятості та безробіття
Розділ 2. ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	
2.1. Демографічні процеси та статеві-вікова структура населення	Динаміка основних демографічних процесів, місце за показниками природного приросту в Україні + показники + графіки, картосхема + аналіз
2.2. Міграційний рух населення	Динаміка основних міграційних процесів, місце за показниками міграції населення в Україні + показники + графіки, картосхема + аналіз
Розділ 3. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ НАСЕЛЕННЯ	
3.1. Розселення населення	Щільність населення, індекс концентрації населення
3.2. Аналіз просторово-статистичного розподілу населення	Середній арифметичний центр, медіанний центр, модальний центр розподілу, їх співставлення; центр тяжіння, аналіз найближчого сусідства, характеристика та пояснення просторово-статистичних особливостей розподілу населення
Розділ 4. ГЕОДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА	
4.1. Геодемографічний прогноз	Прогнозування чисельності населення методом компонент та за допомогою методу екстраполяції
4.2. Заходи геодемографічної політики	Аналіз існуючої політики, пропозиція заходів регіональної геодемографічної політики за результатами дослідження
ВИСНОВКИ	Відповіді на задачі
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Перелік літературних, періодичних та статистичних джерел, Інтернет-ресурсів, оформлений за правилами
ДОДАТКИ	Вихідні статистичні дані

7. Методи контролю

- Усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- Перевірка практичних робіт;
- Опитування та письмові контрольні роботи;

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Екзамен (залікова робота)	Сума
Розділ 1		Розділ 2							
T1	T2	T1	T2	T3					
5	5	5	5	5	15	20	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література:

Основна література:

1. Бреев Б. Д., Подвижность населения и трудовых ресурсов. – М.: Статистика, 1977. – 176 с. 19.
2. Валентей Д. И., Кваша А. Я. Основы демографии. – М. Мысль, 1989. – 287 с. 21.
3. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці, Рута, 2003. – 392 с.
4. Етнографія України: навчальний посібник для студ. ВНЗ / За ред.. С.А. Макарука. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Львів.: Світ, 2004, - 520с.
5. Етнологічні процеси в Україні: історія та сучасність. - К. Гол. ред.. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – 424 с.

6. Крисаленко В.С. Динаміка населення: Популяційні, етнічні та глобальні виміри: Монографія. – К.: - НІСД, - 2005. 368 с.
7. Курс демографи / Под ред. А. Я. Боярского. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 391 с.
8. Малтус Т. Р. Дослідження закону народонаселення. / Пер. з англ.. В. Шовкун. – К.: Основи, 1998. – 535 с.
9. Основы теории народонаселения: Учеб. Пособие для экон. Спец. Вузов / Д. И. Валентей, В. И. Козлов, Н. В. Панкратьева и др.; Под ред. Д. И. Валентея. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: Высш. Шк., 1986. – 376 с.
10. Покшишевский В. В. Население и география. Теоретические очерки. М., Мысль, 1978. 315 с.
11. Прибиткова І. М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / - К.: АртЕк, 1995. – 256 с.
12. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. - Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
13. Шаблій О. І. Математичні методи в економічній географії. - Львів: Вища школа, 1984. – 135 с.

Допоміжна література:

1. Безпала О.В. Вплив демографічного фактора на формування ринку праці столичного суспільно-географічного району // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред.. колегії В.С. Бакіров. - РВВ Харківського національного університету ім.. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 155-158.
2. Голиков А. П., Черваньов І. Г., Трофимов А .М. Математичні методи в географії. – Харків: вид-во при Харківському університеті. 1986. – 143 с.
3. Грицевич В.С. Математико-географічні основи менеджменту демографічною ситуацією регіону // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред.. колегії В.С. Бакіров. - РВВ Харківського національного університету ім.. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 28-31.
4. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
5. Демографический энциклопедический словарь / Под ред. Валентей Д. И. – М.: Советская энциклопедия, 1985. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geography.su/demogr>
6. Демография и статистика населения: Учебник для вузов / Коллект. автор.: И. И. Елисеева, Э. К. Васильева, М. А. Клупт, О. Н. Никифоров. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 687 с.

7. Джаман В. О. Демогеографія: Навчальний посібник / В. О. Джаман, В. П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Рута», 2002. – 159 с.
8. Заставецька О. В. Географія населення України: Навчальний посібник / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, Д. В. Ткач. – Тернопіль. – 2003. – 149 с.
9. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан. / Монографія підг. авт. колективом у складі: Ліванова Е. М., Власенко Н. С., Власюк О. С., та ін. – К.: СПД Савчина. 2002. – 119с.
10. Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Немець К. А. Демографічний розвиток Хар-ківського регіону: монографія / Л. М. Немець, К. Ю Сегіда, К. А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
11. Павlachик Л.В. Регіональні чинники сприяння зайнятості населення. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред.. колегії В.С. Бакіров. – РВВ Харківського національного університету ім.. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 133-135.
12. Пальян З. О. Демографічна статистика: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / З. О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2003. –
13. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
14. Пилипенко І.О. Використання теорії графів для виявлення просторових закономірностей процесів формування населення Херсонської області. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред.. колегії В.С. Бакіров. - РВВ Харківського національного університету ім.. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 138-141.
15. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
16. Шаблій О. І. Математичні методи в економічній географії. – Львів: Вища школа, 1984. – 135 с.
17. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: Підручник / О. І. Шаблій – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444.
18. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В. В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Немець Л. М., Сегида К. Ю. Географія населення: українсько-російсько-англійський словник термінів та понять: навчальний посібник – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – 144 с.
2. Сегида Е. Ю. География населения с основами демографии: учебное пособие для самостоятельной работы студентов, обучающихся по направлению подготовки «География», по специальности «Экономическая и социальная география». – Харьков, 2013. – 80 с.
3. Сегида К. Ю. Методичні рекомендації до виконання курсової роботи з дисципліни «Географія населення з основами демографії» (для студентів-географів 3 курсу спеціальності «Економічна та соціальна географія»). – Видання друге. Доповнене. – Харків, 2014. – 20 с.
4. Сегида Е. Ю. География населения с основами демографии: учебно-методическое пособие. – Харьков, 2014. – 154 с.
5. Сегида К. Ю., Барило И. Н. Методические рекомендации и задания к практическим занятиям по дисциплине «География населения с основами демографии» для студентов-географов по специальности «Экономическая и социальная география». – Харьков, 2015. – 48 с.

Інформаційні ресурси:

1. Борисов С. Демографія
<http://sbiblio.com/biblio/archive/demografija/07.aspx>
2. Демографічний енциклопедичний словник
<http://nation.geoman.ru/demogr/>
3. Інститут демографічних досліджень <http://www.demographia.ru>
4. Капица С. Очерк теории роста человечества
<http://malchish.org/lib/philosof/Kapitza/Kapitza.htm> С Капица. Очерк
5. Головне управління статистики в Харківській області
<http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
6. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Світова статистика <http://www.worldometers.info/ru>
8. Статистичні дані за країнами світу <http://iformatsiya.ru/tab1/459-statisticheskie-dannye-stran-mira-za-2010-god.html>